

Sokakta çalışan çocuklarda depresif belirtiler*

Ender DURUALP,¹ Tuba KARADUT,² Gülcan KUL,² Esra ÖZEN,² Derya GÜL²

ÖZET

Amaç: Araştırmada Çankırı il merkezinde sokakta çalışan çocuklar ile üst sosyoekonomik düzey ve alt sosyoekonomik düzeydeki bölgede bulunan, ilköğretim okullarında öğrenim gören çalışmayan çocukların depresif belirtiler düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırmaya Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işbirliği ile yürütülen proje kapsamında sokakta çalıştığı belirlenen çocuklardan 70'i ile, alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarından 70'er çalışmayan çocuk olmak üzere toplam 210 çocuk alınmıştır. Verilerin toplanmasında, çocukların depresif belirtiler düzeylerini belirlemek için Kovacs tarafından geliştirilen ve Öy tarafından Türkçeye uyarlanan 'Çocuklarda Depresyon Ölçeği' ile çocukların ve anne-babalarının sosyodemografik özelliklerini, çocukların bireysel özelliklerini ve çalışma durumlarını değerlendirmek amacıyla hazırlanan 'Çocuk Tanımlama Formu' kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra, One Way Anova ve ki-kare testleri ile farkın olduğu durumlarda Scheffe testi kullanılmıştır. **Sonuçlar ve Tartışma:** Araştırma grubundaki çocukların %16.7'sinde depresif belirtiler düzeyi yüksek bulunmuştur. Depresif belirtiler düzeyini, çocuğun sokakta çalışma durumunun ve çocuğun ailesinin gelir durumunun etkilediği görülmüştür. Araştırmada sokakta çalışan çocukların depresyon düzeyi, alt sosyoekonomik ve üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklara göre yüksektir. Araştırma sonucunda depresyon düzeyi yüksek bulunan çocuklar okullarındaki rehberlik öğretmenlerine yönlendirilmiştir. (Anadolu Psikiyatri Dergisi 2010; 11:161-168)

Anahtar sözcükler: Çalışan çocuk, depresif belirtiler düzeyi, depresyon etkenleri

Determination of frequency rate of depressive symptoms among working children

ABSTRACT

Objective: To determine the frequency rate of depressive symptoms among non-working children whose socio-economic status is high and that of those whose socio-economic status is low in Çankırı. **Methods:** Seventy children, stated as working children within the project which has been recently carried out by European Union, and International Labor Organization 70 non-working children whose socio-economic status is low, 70 non-working children whose socio-economic status is high, totally 210 children are incorporated in the research. During the data collection process, both 'Depression Scale for Children' and 'Form for Child Determination', which is used not only for defining socio-demographic properties of working and non-working children and that of their parents but also for evaluating individual properties of children, are used in the research. During the data-analysis process, tests of One Way Anova, Scheffe, and chi-square are used. **Results and Conclusion:** Among 16.7% of the children incorporated in the research group, the frequency rate of depressive symptoms has been observed to be high. Furthermore, it has been understood that the frequency rate of depressive symptoms is effected by such many factors as working conditions, and socioeconomic status of the family of the children. The fact that the

* II. Uluslararası Katılımlı Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Sempozyumu'nda (2008) sunulmuştur.

¹ Öğr.Gör., ² Öğrenci, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Çankırı

Yazışma adresi / Address for correspondence:

Öğr.Gör. Ender DURUALP, Karatekin Üniv. Sağlık Yüksekokulu (Devlet Hastanesi yanı) 18200 Çankırı/Türkiye

E-mail: edurualp@karatekin.edu.tr

frequency rate of depressive symptoms among working children is higher when compared to that of both non-working children whose socioeconomic status is high and that of those whose socioeconomic status is low has been proved by means of this research. At the end of the research, the children who have been proved to be highly depressed have been directed to student advisors in their schools. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2010; 11:161-168)

Key words: working children, level of depressive symptoms, factors of depression

GİRİŞ

Çocuk işçiliği ve buna bağlı olarak sokakta çalışan çocuklar sorunu, dünya gündeminde ön sıralarda yer alan ve acil çözüm gerektiren bir sorundur. 'Çalışan çocuk' olgusu hemen hemen bütün ülkelerde yaşanmakta olan evrensel bir olgu olup, önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir.¹ Büyük kentlerde hızlı nüfus artışı, plansız kentleşme, göç, yoksulluk, işsizlik, kötü koşullarda barınma, aile içi şiddet, aile bütünlüğünün bozulması gibi durumlar aile bireylerinin yaşamını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu etkenlere ek olarak ailedeki alkol ve madde bağımlılığı, babanın evi terk etmesi, anne-babaların başka kişilerle evliliği, gelir getiren kişinin yokluğu, fiziksel istismar, eğitim düzeyinin düşük olması gibi durumlardan tüm aile bireyleri içinde en çok çocuklar etkilenmektedir. Zorlaşan yaşam koşulları (eğitim masrafları, enflasyonun gelire olumsuz etkisi, düşük gelir gibi etkenler) çalışan çocuk sayısını her geçen gün daha da artırmaktadır.²⁻⁴

Sokakta çalışan çocuklar, genellikle 15 yaşından küçük, simit satan, tartıcılık yapan, çiçek, mendil, poşet satan, ayakkabı boyayan, Pazarlarda taşımacılık yapan, kavşaklarda araba camı silen çocuklardır.⁵⁻⁸ Çocukluklarını yaşayamadan ailelerine bakmak zorunda kalan çocuklar, yaşları küçük olmasına karşın büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Hastalık ve sakatlık gibi sorunların yanı sıra, çocuklar ölmek, başkalarına muhtaç olmamak için çalışarak ailenin gelire katkıda bulunmaktadır. Çocukların küçük yaştan itibaren çalışma yaşamına katılması onların küçük yaşlarda fiziksel ve ruhsal açıdan birçok olumsuzluklar oluşturmalarının ötesinde, uzun vadede çocuğun sosyal gelişiminde kalıcı yıkımlar oluşturabilir.⁹ Erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklar fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimlerini tamamlayamadan yıpranmaktadır. Bu çocuklar okula devam edememekte, sigara ve/veya uyuşturucuya alışma, kolay yoldan para kazanma, suça yönelme, dışlanma, aşağılanma, yalnızlık, gerginlik, güvensizlik, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmaktadır. Bu etkenler çocukların aile ortamından uzaklaşmasına, sokağa sürüklenmesine, sağlıksız bir çevre içinde kalmalarına, sosyal ve ruh sağlığının bozulmasına ve depresyona neden olmaktadır.^{6,10-13}

Anatolian Journal of Psychiatry 2010; 11:161-168

Karamsarlık ve çöküntü oluşmasını, düşünce ve hareketlerdeki yavaşlamayı anlatan bir duygudurum bozukluğu olarak tanımlanan depresyon, bireyin yaşam kalitesini düşüren, belirgin morbidite ve mortaliteye neden olabilen bir bozukluktur.¹⁴⁻¹⁷ Depresyon çocukluk döneminde seyrek görülmesine karşın, çocukluktan ergenliğe geçişle birlikte, artmakta ve anne-baba ilişkileri, çevresel değişkenler, akademik başarı, aile içi sorunlar, depresyon öyküsü, sosyoekonomik durum gibi birçok değişken çocuklarda depresyon sıklığını artırmaktadır.¹⁸⁻²⁰ Çalışmalar depresyon yaygınlığının çocuklarda %10-13, ergenlerde %21-27 arasında olduğunu göstermektedir.^{21,22} Çocuklarda depresyon görülme yaygınlığı yaş, cinsiyet, ırk ve sosyoekonomik düzeyden etkilenmektedir. Altı-on iki yaş grubundaki çocuklarda depresif belirtilerin görülmesi açısından cinsiyet farkının olmadığı belirtilmekte; ergenliğe geçişle birlikte depresif belirtilerdeki artışın kızlarda daha belirgin olduğu bilinmektedir.²² Aile içi sorunlar, olumsuz yaşam deneyimleri, düşük benlik saygısı ve okul başarısızlığının depresyona neden olduğu belirtilmektedir.^{19,23,24}

Çocukların sokakta çalışma koşulları, riskleri ve etkileri göz önüne alındığında, sokakta çalışmalarına son verecek önlemlere gereksinim duyulmaktadır. Çocukların sokaktan tam olarak çekilmeleri, çalışma nedenlerinin ortadan kaldırılmasına bağlıdır.²⁵ Çalışan çocuklara sağlık kurumlarından rehberlik ve danışmalık hizmeti verilmesinin hem ruh sağlığı açısından, hem de kötü alışkanlıklar kazanmamaları açısından uygun olacağı düşünülmektedir.¹³ Çocuğun depresyon döneminde ciddi bir çevre desteğine gereksinim vardır. Okul ve arkadaş ilişkilerindeki değişiklikler değerlendirilmeli, bu konuda öğretmenler okuldaki rehberlik uzmanları ve okul yönetiminin desteği alınmalıdır.

Bu düşünceden hareketle, araştırmada Çankırı il merkezinde sokakta çalışan çocuklar ile alt ve üst sosyoekonomik düzey olarak kabul edilen bölgelerde bulunan ilköğretim okullarında öğrenim gören ve çalışmayan çocukların depresif belirti düzeylerinin incelenmesi ve depresif belirti düzeylerinin cinsiyet ve gelir durumu ile ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM VE GEREÇ

Örneklem

Araştırmaya Çankırı il merkezinde sokakta çalışan çocukların önlenmesine yönelik olarak Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yürütülen proje kapsamında sokakta çalıştığı belirlenen 37 kız ve 33 erkek, toplam 70 çalışan çocuk ile Çankırı il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı sosyoekonomik düzeyi düşük olan bölgede yer alan Atatürk İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören 37 kız ve 33 erkek, 70 çalışmayan çocuk ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olan bölgede bulunan İsmet İnönü İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören 37 kız ve 33 erkek, 70 çalışmayan çocuk olmak üzere 210 çocuk alınmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada, sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların ve anne-babalarının sosyodemografik özelliklerini, çocukların bireysel özelliklerini ve çalışma durumlarını belirlemek amacıyla hazırlanan 'Çocuk Tanımlama Formu' kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların depresif belirtileri düzeylerini belirlemek için Kovacs tarafından geliştirilen,²⁶ Türkiye'deki geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Öy tarafından yapılan²⁷ ve 27 sorudan oluşan 'Çocuklarda Depresyon Ölçeği' kullanılmıştır. Ölçekte çocuğun son iki haftasını değerlendirerek kendilerine uygun bulacağı üç durum bulunmaktadır. Her durum çocukluk depresyonunun belirtilerine ilişkin ifadeler içermektedir. Seçilen durumlar 0, 1, 2 puan olacak şekilde değerlendirilerek ve puanlar toplanarak depresyon puanı elde edilir. Ölçeğin kesme puanı 19'dur. Toplam puanın yüksek oluşu depresyon düzeyinin ya da şiddetinin yüksekliğini gösterir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0.86, dört hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenirliliği 0.77 olarak bulunmuştur. Çocuklar için depresyon ölçeği puanlarının çocukluk depresyonu derecelendirme ölçeği puanları ile korelasyonu 0.61 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçeğin geçerli sayılabilmesi için yeterli olduğu düşünülmektedir. Ölçek depresif belirtiler gösteren grup ile depresif belirtiler göstermeyen grubu ayırt edebilmektedir.

Veri toplama işlemi

Araştırma için Çankırı Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alındıktan sonra, çocuklara formlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Öğretmen ve araştırmacı gözetiminde çocukların formları doldurmaları istenmiştir. Gerekli görülen durum-

larda ifadeler okunarak, çocukların kendilerine göre en uygun seçeneği işaretlemeleri sağlanmıştır. Uygulama ortalama 20-30 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde SPSS 15.0 istatistik programı kullanılmıştır. Araştırmada sayı ve yüzde dağılımı gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra, çalışan çocuklar ile alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocukların depresif belirtileri düzeyleri arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla One Way Anova ve çocukların cinsiyet ve aile gelir durumunun çocukların depresif belirtileri düzeylerini etkileyip etkilemediğini belirlemek amacı ile ki-kare testleri kullanılmıştır. Gruplar arasında farklılığın olduğu durumlarda farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Post Hoc testlerden Scheffe testi kullanılmıştır.

SONUÇLAR

Araştırmaya alınan tüm çocukların %60'ı 7-12 yaşları arasında, %40'ı 13-18 yaşları arasında, %52.9'u kız ve %47.1'i erkektir. Araştırmada, alt sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların %61.4'ünün 7-12 yaşları arasında, %52.9'unun kız, %44.3'ünün ilk çocuk, %54.3'ünün iki kardeşe sahip olduğu, annelerinin %48.6'sının ilköğretim mezunu, babalarının %42.9'unun ilköğretim mezunu olduğu, çoğunluğunun anne ve babalarının sağ ve öz olduğu, %87.1'inin ailelerinin gelir durumlarının asgari ücretin altında olduğu saptanmıştır. Üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocukların %57.1'inin 7-12 yaşları arasında, %52.9'unun kız, %44.3'ünün orta veya ortanca çocuklardan biri olduğu, %70'inin üç ve daha fazla kardeşinin olduğu, annelerinin %50'sinin lise mezunu, babalarının %54.3'ünün üniversite mezunu olduğu, tüm çocukların anne ve babalarının sağ ve öz olduğu, %97.1'inin ailelerinin gelir durumlarının asgari ücretin üstünde olduğu saptanmıştır. Sokakta çalışan çocukların ise %61.4'ünün 7-12 yaşları arasında, %52.9'unun kız, %40'ının orta veya ortancalardan biri, %72.9'unun üç ve daha fazla kardeşe sahip oldukları, annelerinin %48.6'sının okuryazar olmadığı, babalarının %45.7'sinin ilköğretim mezunu olduğu, çoğunluğunun anne ve babalarının sağ ve öz olduğu, %92.8'inin aile gelir durumlarının asgari ücretin altında olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işbirliği ile Çankırı'da yürütülen 'Çocuk İşçili-

Tablo 1. Araştırmaya alınan çocuklara ait bazı özelliklerin dağılımları

Değişkenler	Alt sosyoekonomik düzey		Üst sosyoekonomik düzey		Çalışan çocuklar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yaş						
7-12	43	61.4	40	57.1	43	61.4
13-18	27	38.6	30	42.9	27	38.4
Cinsiyet						
Kız	37	52.9	37	52.9	37	52.9
Erkek	33	47.1	33	47.1	33	47.1
Doğum sırası						
İlk çocuk	31	44.3	20	28.6	22	31.4
Ortanca	14	20.0	31	44.3	28	40.0
Son çocuk	25	35.7	19	27.1	20	28.6
Kardeş sayısı						
1	18	25.7	10	14.3	5	7.1
2	38	54.3	11	15.7	14	20.0
3 ve üzeri	14	20.0	49	70.0	51	72.9
Ailenin gelir durumu						
Asgari ücretin altı	61	87.1	2	2.9	65	92.8
Asgari ücretin üstü	9	12.9	68	97.1	5	7.2
Toplam	70	100.0	70	100.0	70	100.0

Tablo 2. Araştırmaya alınan çocukların ölçekten aldıkları puan ortalamaları

Varyansın kay.	Kareler top.	Serb. der.	Kareler ort.	F	p
Gruplar arası	2971.80	2	1485.90	44.81	0.000
Gruplar içi	6864.31	207	33.16		
Toplam	9836.11	209			

Tablo 3. Araştırmaya alınan çocukların depresif belirti düzeylerinin cinsiyete göre dağılımı

Grup/Cinsiyet	Depresif belirti (-)		Depresif belirti (+)		χ^2	p
	Sayı	%	Sayı	%		
Sokakta çalışan çocuklar					2.09	0.351
Kız	23	52.3	14	53.8		
Erkek	21	47.7	12	46.2		
Toplam	44	100.0	26	100.0		
Alt sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklar					4.36	0.113
Kız	31	50.0	6	75.0		
Erkek	31	50.0	2	25.0		
Toplam	62	100.0	8	100.0		
Üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklar					0.91	0.341
Kız	36	52.1	1	100.0		
Erkek	21	47.7	0	0		
Toplam	69	100.0	1	100.0		
Toplam	175	100.0	35	100.0		

ğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi' kapsamında, belirlenen çocuklardan araştırmaya alınan ilköğretim çağındaki 70 çocuğun çalışma durumları, yaptığı iş ve sosyal güvencesi ile ilgili bilgiler incelendiğinde, yürütülen projeye bağlı olarak sokakta çalışan çocukların %22.9'unun çalışmayı bıraktığını belirttiği, %25.7'sinin fırsat buldukça çalıştığı, %44.4'ünün simit veya kağıt mendil satıcılığı yaptığı, %64.8'inin sosyal güvencesinin olmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya alınan çocukların Çocuklarda Depresyon Ölçeğine göre depresif belirti gösterme (19 puan ve üstü) ve göstermeme (19 puan altı) durumları incelendiğinde, tüm çocukların %16.7'sinin depresif belirtiler gösterdiği, sokakta çalışan çocukların %37.1'inin (s=26), alt sosyoekonomik düzeydeki çocukların %11.4'ünün (s=8) ve üst sosyoekonomik düzeydeki çocukların %1.4'ünün (s=1) depresif belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki sokakta çalışan ve alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların Çocuklarda Depresyon Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 10.26±6.86'dır. Sokakta çalışan çocukların ölçekten aldığı puan ortalaması 14.59±6.98, alt sosyoekonomik düzeydeki çocukların ölçekten aldıkları puan ortalaması 10.77±6.08, üst sosyoekonomik düzeydeki çocukların ölçekten aldığı puan ortalaması 5.41±3.71'dir. Tablo 2'de yer alan, araştırma kapsamındaki çocukların Çocuklarda Depresyon Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin analiz sonuçları, tüm çocukların depresif belirti düzeyleri arasında ve çalışma durumları ile bulundukları sosyoekonomik düzeyleri bakımından anlamlı fark olduğunu göstermektedir ($F_{2,207}=44.81$, $p<0.001$). Sokakta çalışan çocuklar ile alt ve üst sosyoekonomik

düzeydeki çalışmayan çocukların arasındaki farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre, sokakta çalışan çocukların (14.59±6.98) ve alt sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların (10.77±6.08) depre-sif belirti düzeylerinin, üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların (5.41±3.71) depresif belirti düzeylerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Depresif belirtiler gösteren çocukların cinsiyetlerinin çalışma durumları ile alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer almaları ile ilişkili olup olmadığına ilişkin ki-kare testi sonuçlarına göre, depresif belirtilere sahip sokakta çalışan çocukların %53.8'i kız (s=14), %46.2'si erkek (s=12), alt sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların %75'i kız (s=6), %25'i erkek (s=2) ve üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocukların tümü kızdır (s=1). Depresif belirti gösteren çocukların cinsiyetlerinin çalışma durumlarına ($\chi^2_{2,26}=2.09$, $p>0.05$), alt sosyoekonomik düzeylerine ($\chi^2_{2,8}=4.36$, $p>0.05$) ve üst sosyoekonomik düzeylerine ($\chi^2_{2,1}=0.91$, $p>0.05$) göre oranlarda gözlenen farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur (Tablo 3).

Depresif belirtileri olan çocukların ailelerinin gelirlerinin çalışma durumları ile alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer almaları ile ilişkili olup olmadığına ait ki-kare testi sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır. Tabloya göre, depresif belirtilere sahip sokakta çalışan çocukların tümünün ailelerinin asgari ücretin altında gelire sahip olduğu (s=26), alt sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların %87.5'inin ailelerinin asgari ücretin altında geliri olduğu (s=6) ve üst

Tablo 4. Çocukların depresif belirti düzeylerinin ailelerinin gelir düzeyine göre dağılımı

Grup/Cinsiyet	Depresif belirti (-)		Depresif belirti (+)		χ^2	p
	Sayı	%	Sayı	%		
Sokakta çalışan çocuklar					46.50	0.000
Asgari ücretin altı	39	88.6	26	100.0		
Asgari ücretin üstü	5	11.4	0	0		
Toplam	44	100.0	26	100.0		
Alt sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklar					20.02	0.003
Asgari ücretin altı	31	50.8	7	75.0		
Asgari ücretin üstü	30	49.2	1	25.0		
Toplam	61	100.0	8	100.0		
Üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklar					34.49	0.000
Asgari ücretin altı	1	1.5	1	100.0		
Asgari ücretin üstü	68	98.5	0	0.0		
Toplam	69	100.0	1	100.0		
Toplam	175	100.0	35	100.0		

sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocukların tamamının ailelerinin gelir düzeyinin asgari ücretin altında olduğu ($s=1$) saptanmıştır. Farklı gruplarda yer alan depresif belirti gösteren çocukların ailelerinin gelir düzeylerine ilişkin bu farkın çalışıyor olma ($\chi^2_{2,26}=46.50$, $p<0.001$), alt sosyoekonomik düzeyde yer alma ($\chi^2_{2,8}=20.02$, $p<0.01$) ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alma ($\chi^2_{2,1}=34.49$, $p<0.001$) durumlarına göre anlamlı olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Çankırı il merkezinde alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki bölgelerde yer alan ilköğretim okullarına devam eden çalışmayan çocuklar ile sokakta çalışan çocukların depresif belirti düzeylerinin karşılaştırılması, çocukların cinsiyet ve ailelerinin gelir durumlarının depresif belirti düzeylerine etkisinin incelenmesi amacı ile yapılan kesitsel tipteki çalışmanın sonuçları tartışılarak sunulmuştur.

Çocukluk döneminde depresyon daha az görülmesine karşın, ergenlikle birlikte depresyon görülme sıklığının artış gösterdiği bilinmektedir.^{18,20,22,28} Ülkemizde Çocuklarda Depresyon Ölçeği kullanılarak yapılan bir araştırmada 9-13 yaşları arasındaki çocukların %30'unda orta düzeyde depresif belirtiler gözlenmiştir.²⁷ Özellikle çalışan çocukların erken yaşlarda çalışma yaşamına atılmaları onların fiziksel, duygusal ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Araştırmada sokakta çalışan ve alt sosyoekonomik düzeyde yer alan çocukların annesinin öğrenim düzeylerinin düşük olması ülkemizde arzu edilen eğitim düzeyinin hala sağlanamamış olmasını desteklemektedir. Bazı araştırmalarda sokakta çalışan çocukların annesinin öğrenim düzeylerinin düşük olduğu bildirilmiştir.^{1,25} Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2006 yılında yapılan Çocuk İş Gücü Anketine göre 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısının 16.462.000 olduğu bildirilmektedir.⁵ Konu ile ilgili bazı araştırmalarda sokakta çalışan çocukların sıklıkla ayakkabı boyacılığı yaptığı, simit veya kağıt mendil sattığı belirlenmiştir.^{1,29} Bu çalışmada da sokakta çalışan çocukların benzer işlerde çalıştıkları saptanmıştır.

Araştırmaya alınan tüm çocukların %16.7'sinde depresif belirtiler saptanmış, sokakta çalışan çocukların ölçekten aldıkları puan ortalaması 14.59 ± 6.98 olarak saptanırken, alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocukların puan ortalamaları sırası ile 10.77 ± 6.08 ve 5.41 ± 3.71 olarak bulunmuştur. Sokakta çalışan

çocukların depresif belirti düzeylerinin gerek alt, gerekse üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocuklara ait depresif belirti düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Sosyoekonomik açıdan alt düzeyde bulunan bölgedeki okulda öğrenim gören ve çalışmayan çocukların depresyon düzeylerinin de azımsanmayacak kadar dikkat çekici olduğu görülmüş, çocukların depresif belirti düzeylerinin çalışma durumları ve bulundukları sosyoekonomik düzeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değiştiği saptanmıştır. Aysev ve arkadaşları, sokakta çalışan ve öğrenim gören çocukları depresif belirtiler açısından karşılaştırmış, sokakta çalışan çocukların depresyon puan ortalamasını anlamlı düzeyde yüksek bulmuş ve bunlarda depresif belirtilerin daha fazla görüldüğünü belirlemiştir.²²

Depresif belirtiler gösteren çocuklar arasında sokakta çalışan ve alt sosyoekonomik düzeyde yer alan kızların daha fazla depresif belirtilere sahip olduğu görülmektedir. Depresif belirti gösteren çocukların çalışma durumları ve bulundukları sosyoekonomik düzey ile cinsiyetleri arasında ise, anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Depresyon yaygınlığı ve cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde, kızlarda depresyonun erkeklere göre daha yaygın olduğunu bildiren araştırmaların^{21,30,31} yanında, cinsiyet farkının olmadığını gösteren araştırmalar da vardır.^{18,22,28}

Araştırmamızda, aileleri asgari ücretin altında gelire sahip olan çocukların daha fazla depresif belirtilere sahip olduğu saptanmıştır. Buna göre depresif belirti gösteren çocukların çalışma durumları ve bulundukları sosyoekonomik düzey ile ailelerinin gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu bağlamda, sokakta çalışan çocukların ailelerinin gelir durumlarının düşük olması çocukların depresif belirti düzeylerini artırmıştır. Sokakta çalışan çocukların düşük sosyoekonomik düzeyde yer alması, ekonomik sorunlar yaşamaları, erken yaşlarda çalışma yaşamına itilmesi, ailelerin çocuğa bakış açılarının farklılaşması, çocuğun maddi gereksinmelerinin ortaya çıkması, olumsuz yaşam koşulları oluşturmada ve bu etkenlerin depresyon ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gelir düzeyinin düşük olması, çocukları çalışma yaşamına iten ve depresyon sıklığını artıran bir etkenidir. Basu ve Van, çocuğun ekonomik işlerde çalıştırılmasındaki önemli nedenlerden birinin ailelerin gelir düzeyinin düşük olması olduğunu; ancak bu durumun sorgulanması gerektiğini ve yoksulluğun çocuk işçiliğinin temel belirleyicisi olmadığını belirtmiştir.³² Buna karşılık, yaptığı-

mız araştırma sonucunda ailenin gelir durumunun düşüklüğünün çocuk işçiliği üzerinde olumsuz etkisinin olduğu ve depresif belirti düzeylerini artırdığı görülmektedir. Alt sosyoekonomik düzeydeki bir çevrede bulunan okulda öğrenim gören çocuklardaki depresif belirti düzeyi yüksek bulunmuş ve aile gelir düzeyi depresif belirti düzeyini artırmıştır. Araştırmamızda üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocuklarda depresif belirti düzeyi oldukça düşüktür, ancak depresif belirti gösteren çocuğun ailesinin gelir düzeyi asgari ücretin altındadır.

Elde edilen bulgulara göre, sokakta çalışan çocuklardaki depresif belirti düzeyi hem alt sosyoekonomik, hem de üst sosyoekonomik düzeyde yer alan çalışmayan çocuklara göre daha yüksek ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Araştırmada çocukların cinsiyetlerinin depresif belirti düzeylerini etkilemediği belirlenirken, çocukların ailelerinin gelir durumlarının depresif belirti düzeyini artıran bir etken olduğu saptanmıştır. Çalışan çocukların yaşadığı çevresel olumsuzluklar, onlarda tepkisel davranışlara yol açmakta ve öz güven gelişimlerini engellemektedir. Bu durum ruhsal sorunların artmasına neden olmaktadır. Çocuklardaki depresif belirtilerin yalnızca ölçek kullanılarak belirlenmesi araştırmayı sınırlandırmakla beraber, risk grubunda yer alan çalışan çocukların çocukluk depresyonu açısından saptanmasında ve onların rehberlik servislerine yönlendirilmesinde yol

gösterici olabileceği belirlenmiştir. Çalışan ve çalışmayan çocuklara sağlık ve eğitim kurumlarından rehberlik ve danışmalık hizmeti verilmesinin ruh sağlığı açısından olumlu olacağı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki konular önerilebilir:

1. Çalışma yaşamının çocukların gelişmeleri üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik önlemler yaşama geçirilmelidir.
2. Sokakta çalışan çocuklara yönelik hizmet verecek merkezler açılmalı ve devlet, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, üniversite ve özel sektörlerce işbirliği yapılmalıdır.
3. Çalışan çocukların çalışma yaşamından alınmasıyla birlikte, ailelerindeki yetişkin bireylere iş olanakları yaratılmalı veya yetişkin bireylere gelir getiren faaliyetlerle ilgili bilgi, beceri kazandırılmalı ve ekonomik olanaklar sağlanmalı; önlemler kalıcı olmalıdır.
4. Çocuklara bir güvence olarak bakılmamalı, çocuklar ucuz emek olarak görülmemeli ve çocukların eğitiminin önemi konusunda toplumun bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
5. Çocuğun depresyon döneminde ciddi bir çevre desteğine gereksinimi vardır. Okul ve arkadaş ilişkilerindeki değişiklikler değerlendirilmeli, bu konuda öğretmenlerin, rehberlik uzmanlarının ve okul yönteminin desteği alınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Öner A. *İstanbul Beyoğlu Bölgesinde Çalışan Çocuklar ve Sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
2. Aptekar L. *Street children in the developing world: A review of their condition*. *Cross-Cultural Res* 1994; 2813:195-224.
3. Canagarajah S, Nilsen HS. *Child labour in Africa: A comparative study*. *ANNALS, AAPSS* 2001; 575:71-91.
4. Derrien JM. *Çocuk Çalıştırılması ile İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi*. H Başçıl, B Piyal (Çev.), Ankara, ILO Yayınları, 1994.
5. Durualp E. *Sokakta Çalışan Çocukların Genel Durumlarının İncelenmesi: Çankırı İl Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Semineri, Ankara, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
6. Güneş T. *Çalışan çocuklar*. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* 2001; 6:6-8.
7. Oto R, Antar Ş. *Diyarbakır kapalı cezaevinde tutuklu bulunan gençlerin bazı sosyo-demografik özellikleri ve zeka düzeyleri*. *Dicle Tıp Derg* 1996; 23:37-45.
8. Varol N, Sonmaz S, Karabayır E. *Sanayide Çalışan Çocuklarda Problemlerin Tespitine Yönelik Sağlık Hizmet Örneği*. İstanbul, Çalışan Çocuklar Bürosu Yayınları, 2006.
9. Bulut A. *Psiko-sosyal gelişim sorunları*. TİSK Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları. Ankara, Ödül Tasarım, 1997.
10. Ennew J. *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar Planlama İçin Bir Rehber*. UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara, Tisamat Basım Sanayi, 2003.
11. Gharaibeh M, Hoegman P, Hoeman S. *Health hazards and risks for abuse among child labor in Jordan*. *J Pediatr Nurs* 2003; 18:140-147.
12. Senemoğlu N. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları*. Afyon, Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, 2001.

13. Sütölük Z, Nazlıcan E, Azizoğlu A, Akbaba M. Yüreğir çıraklık eğitim merkezi öğrencilerinde depresyon sıklığı ve nedenleri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* 2005; 23:24-26.
14. Arkonaç A, Sibel B. *Psikolojide Yeni Tartışmalar*. İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.
15. Gotlib IH, Hammen CL. *Psychological aspects of depression: Toward a cognitive-interpersonal integration*, Chichester, John Wiley & Sons, 1997.
16. Öztürk MO. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara, Hekimler Birliği Yayınları, 1995.
17. Tuğrul C, Sayılğan MA. *Depresyonla Başa Çıkma Yolları*. Ankara, Türk Psikologlar Demeği Yayınları, 1995.
18. Çetinkaya S, Arslan S, Nur N, Demir ÖF, Özdemir D, Sümer H. Sivas il merkezinde sosyoekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin depresyon düzeyi. *Yeni Symposium* 2008; 46:99-103.
19. Erim B. Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin Benlik Saygısı Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri ile Sosyal Destek Sistemleri Açısından Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2001.
20. Eskin M, Ertekin K, Harlak H, Dereboy Ç. Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Derg* 2008; 19:382-389.
21. Öy B. Çocuk ve ergenlerde depresyon epidemiyolojisi ve risk etmenleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 1995; 2:40-45.
22. Aysev A, Ulukol B, Ceyhun G. Çalışan ve okuyan çocukların 'Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği' ile değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 2000; 53:27-30.
23. Cohen PJ, Kasen S, Velez CN. An epidemiological study of disorder in late childhood and adolescence-I age and gender specific prevalence. *J C P P* 1993; 34:854-867.
24. Ertem Ü, Yazıcı S. Ergenlik döneminde psiko-sosyal sorunlar ve depresyon. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi* 2006; 3:7-12.
25. Çırak Y, Çivitçi N. Malatya ilinde sokakta çalışan çocuklar üzerine bir inceleme. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 2004; 5:21-24.
26. Kovacs M. Rating scales to assess depression in school-age children. *Acta Paedopsychiatr* 1980; 46:305-315.
27. Öy B. Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Derg* 1991; 2:132-136.
28. Arslantaş D, Ünsal A, Metintaş S, Tözün M, Toker S. Eskişehir ili kırsal alanında 10-15 yaş grubu öğrencilerde depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi* 2007; 29:77-84.
29. Karabulut Ö. Genç İşçilerin Sorunları ve Çözüm Yolları. İstanbul, Türk İş Eğitim Yayınları, 1996.
30. Larsson B, Melin L. Prevalence and short-term stability of depressive symptoms in schoolchildren. *Acta Psychiatr Scand* 1992; 85:17-22.
31. Tamar M, Özbaran B. Çocuk ve ergenlerde depresyon. *Klinik Psikiyatri* 2004; (Ek2):84-92.
32. Basu K, Van PH. The economics of child labour. *Am Economic Rev* 1998; 88:412-427.